

Möte med nornan

Text och foto: ÅKE ANDRÉN-SANDBERG

vår fornnordiska mytologi var nornorna ödesgudinnor. Vi känner namnen på tre: Urd, Verdandi och Skuld, representerade det gångna, det varande och det kommande. Snorre Sturlasson förklarade i sin Edda att det förutom dessa tre även fanns ett otal mindre nornor som följde varje människa från födelsen till döden och formade hennes öde.

Nornorna sas leva i en hall vid asken Yggdrasils rötter intill Urdarbrunnen. Där tog de vatten ur brunnen och sand från marken omkring och öste över den jättelika asken så att dess grenar inte torkade eller ruttnade. Nornorna avgjorde alla levandes öde genom att spinna på livets trådar men lät ingen få veta hur långa trådarna var eller vilka trådar som vävdes samman.

När jag nu i slutet av maj är på jakt efter nornor är det emellertid knappast någon av de stora nornorna jag är ute efter utan snarare några smånornor, orkidé-nornor. Jag har sett dem på bild och de är då alltid vackert röda och ser lite stolta ut – men enligt beskrivningen är de små.

Till skillnad från många andra svenska orkidéer finns de inte på Gotland, utan är norrlandsblommor. Längst söderut lär

Nornan är en av vårens första orkidéer, och många botanister som rest långväga har fått konstatera att den redan blommat ut. Men Åke Andrén-Sandberg hade bättre tur.

FIGUR 1. I *Svensk Botanik* står det så här om nornan: "O. Rudbeck d.ä. nämnde allraförst i Katalogen öfver Upsala Trädgård 1685 denna sällsamma vext, under namn av *Orchis Lapponum*, och den yngre Rudbeck gjorde det äfven i sin *Lapponia illustrata*, sedan han under sin resa till Lappland funnit den, ehuru stället blifvit obekant".

FIGUR 2. Nornan är enligt Lagerbergs flora "obestriddigt den skönaste av den nordiska barrskogsfloras samtliga örter".

nornan förekomma i norra Hälsingland, men för att vara på den säkra sidan att få träffa en norna åker jag till Norrbotten, närmre bestämt till Kalix.

Min guide tar mig två mil österut och därefter på en liten väg åtskilliga kilometer mot kusten. Vägen tillhör inte de mer välhållna och landskapet häromkring är ganska enahanda. Det är mycket myrmarker, här och var någon platt och vallbevuxen åkerlapp med de karaktäristiska små höladorna. Men mest är det skog; lågväxande tallskog med någon liten gran och längs vägen vita björkar som just börjar slå ut. De har musöron.

Så småningom, närmre kusten, höjer sig landet en aning och då blir marken torrare och skogen högre. När vi närmar oss målet är skogen nästan småländsk med både gran och tall och med tjock mossa på marken.

Vi stiger ur bilen och konstaterar att fastän solen skiner så är det ganska svalt, men naturligtvis ljusst även om det är sent på kvällen. Längs skogsstigen blir det dock mörkare eftersom träden stjäl ljuset. Förutom mossorna är det inte mycket växtlighet på marken.

"Där är de", säger min guide och pekar någon meter bort från stigen. Jag tittar men ser inget, följer hennes pekande finger en gång till, och vid tredje försöket ser jag dem faktiskt. Nornorna! Båda två! De dyker bara nätt och jämt upp ur mossan och ser dessutom ut att brottas lite med blåbärsriset.

På avstånd får jag en känsla av de vilda cyklamen jag sett i Alperna, men vid närmre inspektion är de faktiskt mycket mer lika nornor. Från nära håll inser jag att de faktiskt uppfyller vartenda kriterium på att vara nornor. De har en rosa blomma, som är oväntat stor i förhållande till den i övrigt lilla växten och har en toffelformad läpp precis som guckuskon.

Stjälken är så smal att den verkar ha det jobbigt med att bära upp sin blomma och hela växten är bara drygt en decimeter hög. Kanske finns det mer av stjälken nere i mossan. När jag krafsat lite ser jag att det vid basen av stjälken sitter ett ensamt blad som ligger utbrett längs marken. Bladet är elliptiskt och nästan lite rödaktigt på undersidan. Jag gör mig redo att börja fotografera rariteten, men stoppas av guiden: "Det finns många fler längre fram."

Bara ett kort stycke längre fram ser jag en norna till, sedan en till och en till, och sedan många. Faktiskt är det riktigt gott om dem när ögonen lärt sig vad de ska leta efter. De flesta nornor står nog enstaka, men det finns de som är två tillsammans, några är tre, och till slut hittar jag ett fint fotoobjekt med åtta exemplar tätt ihop.

De luktar inte mycket, men enligt min fältflora ska nornan lukta gott av vanilj (vaniljen är ju faktiskt också en orkidé). Jag

luktar på flera exemplar, och tycker mig till slut ana lite vanilj-
lukt, eller jag kanske bara vill känna att de luktar så.

Själva blomman är nästan tre centimeter lång med rosa
utspärrade kalkblad medan den toffelformade läppen är vit med
brunvioletta, konstigt formade strimor vid basen och dun-
aktiga utskott runt pistillen. I Nymans svenska flora från 1868
beskrivs kalken som ”den svällande barmen blygsamt skyddad av
en med guldpensel prydd betäckning (läppbrämet).” Vid närmare
betraktande är blomman ytterst graciös, men samtidigt ståtlig
och konstfärdigt målad. Ingen vettig hantverkare skulle någon-
sin kunna komma på varken formen eller infärgningen.

Nu upptäcker jag nornor överallt, och inser hur komplicerade
våra hjärnor är som ena stunden inte kan urskilja en enda av de
bjärt färgade blommorna för att nästa stund se dem överallt.
Kanske var det därför som botanisterna beskrev blomman först
på 1600-talet. Undrar just vad människor kallade den innan
botanikerna hittade på dess nuvarande namn. Det finns uppgif-
ter att den kallats för ”jungfrusko”, men om namnet kom från en
poetisk botanist eller ur folkmun framgår inte. I floran läser jag
att den växer i något fuktiga och mossiga (och mörka) barrskogar
på kalkrik mark. Florans uppgift stämmer kan jag konstatera.

Till det latinska namnet, *Calypso bulbosa*, känner jag mig först
lite tveksam. Bulbosa, som syftar på löken, kan väl accepteras,
men någon calypsoväxt är det definitivt inte. Det är mycket mer
hednisk norna är västindisk calypso över den. Lite stram och
nedtonad tills man ser den på nära håll. Då förstår man att den
kan vara nog så allvarlig och kan väva ihop livstrådar.

I ärlighetens namn kanske dock ska påpekas att det latinska
namnet kommer från den Kalypto som var dotter till himmels-
bäraren Atlas och som växte upp i ensamhet på en ö långt borta
för att kunna känna saknaden efter sina vänner. Sant eller osant,
det är i vart fall en blomma som bor långt borta och nog trivs i
viss ensamhet.

Jag har mött nornan, vårens första orkidé. **SBT**

”...den svällande barmen
blygsamt skyddad av en
med guldpensel prydd
betäckning”

Andrén-Sandberg, Å. 2013:
Möte med nornan. [I met
Calypso bulbosa.] *Svensk Bot.*
Tidskr. 107: 359–361.
A short essay on an encounter
with the Fairy Slipper *Calypso*
bulbosa.

Åke Andrén-Sandberg är
professor i kirurgi vid Karolinska
universitetssjukhuset, ivrigt foto-
graferande amatörbiolog
Adress: Vintrosagatan 17,
124 73 Hagsätra
E-post: ake.andren-sandberg@
karolinska.se

